İngiliz İdaresinden Sonra Adada Kurulan Kıbrıs Cumhuriyeti ve 1960-1963 Arası Gelişmeler

Nuran KILAVUZ(*)
İbrahim Halil TANIK(**)

Özet: *1571'de Türk idaresine alınan Kıbrıs, 1878'de İngiliz hâkimiyetine geçmiş, Lozan Antlaşması'nda Kıbrıs tamamen İngilizlere bırakılınca, adada sancılı bir süreç başlamıştır. Çünkü adadaki Rumlar, sürekli tedhiş hareketlerine devam ediyor, adayı Yunanistan'a ilhak etmek istiyorlardı. Türkiye adada yaşanan sorunu uluslararası barış ortamında çözmeye çalışmıştır. Yunanistan ve İngiltere ile 1959 yılında görüşmelere başlamış ve sonuçta Zürih ve Londra Antlaşmaları ile Kıbrıs'ta iki milletten teşekkül eden bir devlet kurulması kararı alınmıştır. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin 1960 Anayasası'na göre adada Türkler ve Rumlar eşit bir şekilde temsil edilecekti. 1960-1963 yılları arası yaşayan Kıbrıs Cumhuriyeti döneminde dahi, Rumlar asıl niyetlerinden vazgeçmemişler ve adanın Türk halkına çok büyük kanlı eylemler gerçekleştirmişlerdir. Bu durum iki milletten teşekkül eden Kıbrıs Cumhuriyeti'nin de sonu olmuş ve yerine resmi olmayan Rum yönetimi Kıbrıs adına kararlar almaya başlamıştır. Kıbrıs Türkleri ve Türkiye bu meseleleri barış yoluyla halletmeye çalışmışsa da bunun imkânsız olduğunu görmüştür, neticede 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı gerçekleşmiştir.*

Anahtar Kelimeler: *Kıbrıs Adası, Kıbrıs Cumhuriyeti, Ada halkları.*

Cyprus Republic Founded After British Administration and the Events between 1960-1963

Abstract: *Cyprus taken under Turkish administration in 1571 passed British ascendance in 1878 and when it was left to British completely in Treaty of Lausanne, a problematic period was begun in the island. Because, the Cypriot Greeks in the island were going on the terrorizing activities and they wanted to annex the island to Greece. Turkey tried to solve the problem lived in the island in international peace atmosphere. Turkey began to negotiations with Greece and England in 1959 and as a result, the decision was taken about founding a state consisting of two nations with Treaties of Zurich and London. According to 1960 Constitution of Cyprus Republic, the Turks and the Cypriot Greeks were represented equally in the island. Even in the period of Cyprus Republic lived between the years 1960-1963, the Cypriot Greeks did not give up their real intent and they performed terrific bloody actions to Turkish nation of the island. This situation arranged the end of Cyprus Republic consisting of the two nations, and in lieu of it, the Cypriot Greek administration which was unauthorized began to take decision in the name of Cyprus. Although The Cypriot Turks and Turkey tried to solve these problems by means of peace, they saw its being impossible and consequently, 1974 Cyprus Peace Operation came true.*

Key Words*: Cyprus Island, Cyprus Republic, nations of the Island*

(*) Yrd.Doç.Dr., ErzincanÜniversitesi, MeslekYüksek Okulu Öğretim Üyesi.
(**) Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Bölümü, Tezli Y. Lisans Öğrencisi.

Giriş:

Birçok devlet için stratejik açıdan önem taşıyan Kıbrıs Adası takriben üç yüz yıl Türk idaresinde kalmıştır (Çevikel, 2006: 55). 1878 Osmanlı-Rus Harbi'nden sonra (93 Harbi) adanın yönetimi yapılan anlaşmalarla "geçici olarak" İngiltere'ye devredilmişti (Sönmezoğlu, 1991: 15). İngiltere, I. Dünya Savaşı'nda, Osmanlı Devleti'ne harp ilan ettikten sonra adayı ilhak ettiğini açıklamış ve Kıbrıs'ı İngiltere Müstemleke Bakanlığı'na bağlayarak sömürge haline getirmiştir (Uçarol, 1995: 740).

1923'te ise yeni bir gelişme görülüyor ve Lozan Antlaşması'na göre Kıbrıs İngiltere'ye tapulanıyordu(Güler, 2004: 102; Mısıroğlu, 1976: 89-94). Adanın İngilizlere geçmesini kendilerine fırsat bilen Kıbrıs Rumları, adanın Yunanistan'a ilhakı için çalışmalara başlamıştır. Kıbrıs Rumları, olası plebisitte haklı olmak için adadaki Türk nüfusunu sürekli eritmeye çalışmış, kan dökmekten geri durmamıştır. Türkiye ise bu vahşet karşısında Rumları protesto etmiş, adada Türklerin azınlık haline düşmemesi için, Türkiye'ye göçü yasaklamıştır (Tarkan, 1975: 83; Keser, 2006: 107).

1950'li yıllara gelindiğinde ise bu durum daha da artarak, Kıbrıs Rumları, Enosis'i (Kıbrıs'ın Yunanistan'a katılması fikri) gerçekleştirmek (Kızılyürek, 1983: 30) amacıyla Eoka adlı terör örgütü kurmuş ve kan dökmeye başlamıştır[1].Türkiye, Kıbrıs'ta yaşanan vahşet karşısında sessiz kalmamış, ilk önce diplomasi yoluyla meseleyi halletmeye çalışmıştır. Türkiye, İngiltere ve Yunanistan üçlüsü arasında yapılan görüşmeler neticesinde, 1960 yılında Kıbrıs Cumhuriyeti kurulmuştur (Sonyel, 2009: 167). Ancak Rumların vahşeti devam ettirmeleri, bu cumhuriyetin ömrünü üç yıl kılmış, 21 Aralık 1963 Kanlı Noel ile birleşik cumhuriyet fiilen ömrünü tamamlamıştır.

1-Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Kurulması

Kıbrıs uyuşmazlığı, milletlerarası bir sorun olarak ilk defa 1954'te Yunanlılar tarafından bir şikâyet olarak Birleşmiş Milletler Genel Kurulu önüne getirmiştir[2]. Şikâyetin konusu; Kıbrıs halkına kendi kendini yönetme (self-determinasyon) prensibinin uygulanmaması idi (Kürşad, Altan ve Egeli, 1978: 127). Bu suretle Kıbrıs Rumlarının sorunları Yunan hükümetince ele alınıyordu. Türkiye ise Yunanlıların tutumuna karşın, uluslararası münasebetlerin bozulmaması çerçevesinde daha çok mevcut statüsünün korunması gerektiğini belirtmiştir (Albayrak, 2002: 866). 1954'te İngiltere hükümeti, plebisite ve Enosis'e karşı olduğuna dair resmi bir açıklama yapmış

---

[1] Kıbrıs'ta bu örgüte karşı koyma için için, Türk Mukavemet Teşkilatı Kıbrıs'ta kuruluyordu. Geniş bilgi için bkz. Ulvi Keser, Türk Mukavemet Teşkilatı, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2007.

[2] BM'deki İngiliz delegesi bu başvuru karşısında, Kıbrıs'ın İngiltere'nin iç meselesi olduğunu ve buna BM'nin karışamayacağını bildiriyordu. (Gazioğlu, 2002a: 937)

(Kürşad vd., 1978: 128-129) ve İngiliz hükümeti uyuşmazlığının üç devlet -Türkiye, İngiltere ve Yunanistan- arasında çözümlenmesi için Londra'da bir konferans toplamaya karar vermiştir (Bilge, 1996: 340). Bu konferans neticesinde Türkiye taraflık sıfatını kabul ettirmeyi başarmıştır (Larousse, 1992: 215). Ancak bu konferansta istenilen sonuç alınamamış ve Türkiye ve Yunanistan Başbakanları 5-15 Şubat 1959 tarihleri arası Zürih'te bir toplantı yapmışlardır (Denker, 2001: 5). Görüşmelerde Kıbrıs'ın milletlerarası statüsünün ve anayasasının dayanacağı prensipler üzerinde anlaşmaya varılmıştır (Emircan, 2007: 168). 11 Şubat'ta varılan anlaşmanın mahiyeti tam olarak açıklanmamıştır. Çünkü bu anlaşmayı, üçüncü ilgili devlet olan İngiltere'nin de kabul etmesi gerekiyordu. Bunun için İngiltere'nin de katıldığı II. Londra Konferansı toplanmıştır. Bu konferansa Türkiye, İngiltere ve Yunanistan Başbakanları ile Kıbrıs Türk ve Rum liderleri katılmışlardır (Bulunç, 2006: 36). Yapılan görüşmelerden sonra anlaşma, 19 Şubat 1959 tarihinde kabul edilmiştir (Ataoğlu, 2008: 105).

Bu anlaşma ile üç devletin ve iki cemaatin hak ve menfaatlerini bağdaştırmaya çalışılmıştı. Adada iki cemaatin ortaklığına dayanan ve Türkiye ve Yunanistan ile sıkı bir işbirliği yapacak, ancak bağımsız federal bir cumhuriyetin kurulması öngörülmüştü (Gazioğlu, 2002a: 932; Sonyel, 1995; 179). İngiliz hükümeti cumhuriyetin anayasasını oluşturmak üzere Radcliffe'yi, Türkiye de görüşleri değerlendirmek için Prof. Dr. Nihat Erim ve Doç. Dr. Suat Bilge'yi görevlendirdi (Larousse, 1992: 215). Bu cumhuriyetin başka bir devletle birleşmesi de yasaklanmıştı. Ayrıca adada barışın idamesi için Eoka (Kürşad vd. 1978: 141;Bozkurt, 2009: 55)'nın bütün faaliyetlerinin tamamen sonlandırılması (Armaoğlu, 1997: 775) mecburiyeti de her defasında gözler önüne serilmeye çalışılmıştır.

Yapılan anlaşmaya göre, Türkiye Kıbrıs'ta kurulacak olan ortak karargâha 650 kişilik bir kuvvet gönderdi. Türkiye, bu vesileyle adanın ve Anadolu'nun güveliğini sağlıyordu. Ayrıca garanti anlaşması, Türkiye'ye adadaki anayasa düzenini korumak için gerektiğinde müdahale hakkı da veriyordu (Gazioğlu, 2002a: 944). Kıbrıs Türkleri Rumlar karşısında azınlık durumuna düşmüyordu. Ada Türklerine kendi kültürlerini yaşamaya yönelik haklar veriliyordu. Yunanistan da bu anlaşmayı kabul ederek, Türkiye ile aynı hakları elde etmişti. Kıbrıs Rum cemaati de Türklerin haklarına saygı göstermek şartı ile adayı yönetme hakkı elde ediyordu (Sonyel, 2009: 167-168).

Zürih ve Londra anlaşmaları 4 Mart 1959 tarihinde TBMM'de görüşülmüştür. Bu görüşmelerde muhalefet, bazı tenkitlerde bulunmuş, adada Türkiye'nin bir üs sağlayamamasını bir eksiklik olarak görmüştür. Meclis'te yapılan görüşmeler sonunda anlaşmalar, 138 oya karşı 347 oy ile kabul edilmiştir (Albayrak, 2002: 868).

Dört yıl kadar süren kanlı boğuşmalardan sonra, 16 Ağustos 1960'ta Zürih ve Londra Anlaşmaları gereğince ve Türkiye, İngiltere ve Yunanistan'ın güvencesi altında, adada Kıbrıs Cumhuriyeti kuruldu (Sonyel, 2002: 167). Antlaşmaların imzalanmasının ardından 199 maddeden oluşan Kıbrıs Anayasasına göre 7 Rum 3 Türk bakan ile geçici bir hükümeti kuruldu (Gazioğlu, 2002b: 947). Anayasaya göre Kıbrıs, Rum bir cumhurbaşkanı ve Türk yardımcısının, 7 Rum'a karşılık 3 Türkün yer aldığı bir bakanlar kurulu ve genel seçimlerde toplumların ayrı oylamayla 7/3 oranında seçeceği 50 üyeli temsilciler meclisinden oluşan bağımsız bir cumhuriyet olacaktı (Göktepe, 2002: 948). Yasaların uygulanması ve vergiler gibi önemli konularda her iki toplumun temsilcilerinin ayrı ayrı çoğunluk oyu aranacaktı. Anayasaya eklenen Garantörlük ve İttifak Antlaşması'na göre Türkiye, İngiltere ve Yunanistan anayasa ihlâl edildiği zaman birlikte ya da tek başına adaya müdahale edebilecekti (Yücel, 2002: 842-843). Yunanistan adına müzakereleri yürüten Dışişleri Bakanı Averoff, Türkiye'ye garantörlük verilmesine ilk başta karşı çıkmış ancak; Türkiye Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu'nun Türkiye'ye adada bir üs verilmesini dile getirmesi üzerine Garanti ve İttifak Anlaşmalarına (Gazioğlu, 2002b: 947) yanaşmıştır.

Kıbrıs Cumhuriyeti'nin hukuk sistemi, bir Rum ve bir Türk'ten oluşan ve tarafsız bir ülkeden sözleşmeli bir hâkimin başında bulunduğu Anayasa Mahkemesi'nin başkanlığı altında yürütülecekti. Buna ilaveten anayasaya göre adadaki diğer Hıristiyanları da içeren Rum toplumu ve Türklerden oluşan iki ayrı toplumun din, kültür ve eğitim meseleleri için ayrı mahkemeleri olacaktı (Göktepe, 2002: 948). Hükümetin tüm yapısı, oluşumu ve faaliyetlerinde iki toplumluluğun altı çizilmiş ve iki toplumun farklılığı ve ayrımı korunmuştu (Göktepe, 2002: 948-950). Kıbrıslı Türkler, Kıbrıs Cumhuriyeti anayasasına göre azınlık değil, eşit hak ve şartlara sahip milli varlık olarak kabul edilmiş ve "*Fonksiyonel Olarak Federatif Sistem"*(Güzel, 2002: 893) kabul edilmiştir.

Anlaşmalar gereğince Türk ve Yunan askerlerine adada belli yerlerde garantör devlet olarak üs kurma hakkı verildi. 16 Ağustos günü adaya 950 Yunan ve 650 Türk askeri Mağusa'dan karaya çıktı (İsmail, 1992: 22) ve böylece adanın İngiliz idaresinden 82 yıl sonra Kıbrıs'ta Türk bayrağı yeniden dalgalanmış oldu (İsmail, 1992: 21-30). Adaya her iki ülkeden gelen askerler, antlaşmalara göre 6'ya 4 oranında Rum ve Türklerden oluşan 2000 kişilik Kıbrıs Ulusal Muhafızları'ndan ayrı olacaktı. 4 Aralık 1959'da acil durum ilan edildi ve 9 gün sonra Makarios, cumhurbaşkanı seçildi (Tamçelik, 1999: 13).

İngiltere, kendisi için Kıbrıs'ta önemli olan askeri üsler üzerindeki hakkını muhafaza ediyordu. İngiliz valisi adadan ayrılmadan önce bunu dile getirmişti. (Kılağız, 2007: 273).

Anayasa, Kıbrıs'ın resmen koloni statüsünden çıktığı ve cumhuriyet olduğu gün olan 16 Ağustos 1960'ta yürürlüğe girdi (Bilge, 1996: 372) ve bir ay sonra, yeni cumhuriyet Birleşmiş Milletler üyesi oldu ve 1961 baharında İngiliz Milletler Topluluğu'na kabul edildi (Gazioğlu, 2002b: 947). Kıbrıs, BM üyesi olduktan sonra Türkler ve Rumlar arasında sorun olduğu zaman BM her soruna müdahil oldu.

Kıbrıs Cumhuriyeti kuruluncaya kadar Kıbrıs Türk Kurumları Federasyonu, Türk toplumunun temsilcisi olarak görev yapmıştı. 1960 anayasası gereği "Türk Cemaat Meclisi'nin" kuruluşu ve başkanlığına Rauf Denktaş'ın getirilmesiyle federasyonun sorumluluk ve yetki alanına giren tüm toplum işleri de bu Meclis'e devredildiğinden Federasyon'un işlevi fiilen sona ermiş (Gazioğlu, 2002a: 932) ve Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla Kıbrıs Türkleri yeni bir döneme girmiştir.

2-Kıbrıs Cumhuriyeti'nde İlk Seçimler

Kıbrıslı Türklerin lideri Dr. Fazıl Küçük de muhalefet olmadan Cumhurbaşkanı yardımcısı seçildi. Temsilciler Meclisi için ilk genel seçim 31 Temmuz 1960'ta yapıldı (Emircan, 2007: 187). Kıbrıslı Rumlara ayrılan 35 sandalyeden 30'u Makarios taraftarları ve 5 tanesini de Akel'in adayları kazandı. Kıbrıslı Türklere ayrılan 15 sandalyeyi de Dr. Fazıl Küçük'ün taraftarları kazandı (Emircan, 2007: 188).

3-Kıbrıs Cumhuriyeti Bakanlar Kurulu'nun İlk Türk Üyeleri

Birinci Makarios hükümetinin ilk bakanlar kurulunda görev alan Türk üyeler şunlardı:

Cumhurbaşkanı Muavini: Dr. Fazıl Küçük

Milli Müdafaa Bakanı: Osman N. Örek

Ziraat ve Tabii Kaynaklar Bakanı: Mustafa F. Plümer.

Sağlık Bakanı: Niyazi Manyera

Bu Türk bakanlar, ikinci Makarios hükümetinde de aynen görev yapmıştır (Emircan, 2007: 188).

4-Kıbrıs Cumhuriyeti'nde Toplumlararası Bölünme Ve Şiddet

Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulmuş olması, adadaki Türkleri güven ortamı sağlanacağı için rahatlatırken, Rumları ise -özellikle Eoka gibi kuruluşların üyeleri olan Rumları- Enosis gerçekleşmediği için huzursuz etmişti (Kürşad vd., 1978: 148-150), dolayısıyla bağımsızlık barışı getirmedi. Rumlar bir türlü müşterek yönetimi içine sindiremedi. 1960–1963 arasında Makarios, Londra-Zürih Antlaşmaları'nı, adanın

sömürge geçmişinden kalma bir haksızlık diyerek eleştiriyordu (Keser, 2009: 467). Bu anlayış ve güvenle Makarios ve Eokacı Rumlar adada Türkleri bezdirecek ve yıldıracak faaliyetlere giriştiler. Rumlar, ada Türklerini dış ülkelerle siyasi, ekonomik, sosyal, kültürel ve sportif ilişkiler kurmasını engellemek ve onları yetkisiz bırakarak, Rum taleplerine boyun eğmeye zorlamaya başlamışlardı (Sonyel, 2009: 171).

Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulmasından sonra eski Eokacılar ve Rum milliyetçileri Edma (Milli Demokratik Mücadeleciler Cephesi) adlı bir örgüt içerisinde faaliyet gösterdiler (Kürşad vd., 1978: 168). Agonitis adıyla yayınlanan gazete ile Eoka örgütü mensupları ve halk örgütleniyor, Enosis çerçevesinde planlı saldırılar düzenliyorlardı. Türklere ait merkezler ve ibadethanelere saldırılar arttı (Sos., Bil., Ans.,1990: 372-373). Birçok Türk köyünün adı, Eokacıların ismiyle değiştirildi (Denktaş, 2008: 155). İngiliz yönetimi altındaki 80 yıl boyunca pasif kalan Kıbrıs Türkleri bu ortamda siyasi olarak harekete geçti.

Kıbrıslı Rumlar ile Türklerin başlıca çekişme nedeni Kıbrıs Cumhuriyeti ordusu ile ilgili sorun idi. Anlaşmalara göre Kıbrıs'ta 2000 kişilik bir ordu kurulacak ve bu ordunun %40'ı Türk, % 60'ı ise Rumlardan oluşacaktı. Makarios ordunun birliklerinin karma, Türkler ise hiç olmazsa bölüklerin ayrı olmasını istiyordu. 20 Ekim 1961'de Dr. Fazıl Küçük Cumhurbaşkanı yardımcısı olarak anayasal veto hakkını kullandı ve birleşik kuvvetler önerisini reddetti. Makarios da ülkenin herhangi bir orduyu besleyemeyeceğini bildirince ulusal bir ordunun kurulması planı işlemedi (Gazioğlu, 2002a: 951).

Diğer problemlerin kaynağında hükümet birimlerine alınacak görevlilerin 7/3 oranının uygulamasında çıktı; çünkü Rumlar bunu uygulattırmadı (Tamçelik, 2009: 58-59). Ayrıca, iki toplum; gelir vergisi yasası konusunda uzlaşamadılar ve adada gelir vergisi yasası kabul edilmedi. Ortaya çıkan bir diğer sorun da Kıbrıs Anayasası'nın 173'üncü maddesinde yer alan başlıca 5 şehirde her iki topluluğu temsil eden belediyelerin kurulması ve sınırlarının tespit edilmesinin Türkler tarafından desteklenmesi, Rumlar tarafından desteklenmemesiydi (Güzel, 2002: 893). Türk belediyeleri cumhuriyetin kurulmasının ardından göreve başlamıştı ve Türk Toplum (cemaat) Meclisi 31 Aralık 1962'de çıkardığı Türk Belediyeler Kanunu ile var olan Türk belediyelerin hukuki dayanağını hazırladı. 19 Şubat 1963'te Türk Toplumu Meclis Başkanı Rauf Denktaş ve Temsilciler Meclisi Başkanı Klerides, anayasanın belediyeler konusundaki hükmünün uygulanması için bir görüşme yaptılarsa da uzlaşma sağlanamadı. Makarios, Türk Belediyeler Kanunu'nu uygulatmadı (Armaoğlu, 1997: 779) ve bunun üzerine Türk tarafı Anayasa mahkemesine başvurdu. Türk belediyelerin kurulmasını adada Türk yönetiminin kurulmasına yol açacağı gerekçesiyle Makarios Anayasa Mahkemesi'nin Türkler lehine vereceği kararı tanımayacağını bildirerek, kendisinin daha önce kabul etmediği Bölge Gelişme Komitesi Kanunu'nu uygulamaya

koydu (Güler, 2004: 107). Anayasa Mahkemesi Türkler lehine karar verdi ama Rumlar bu karara karşı kampanya başlattı ve hatta Anayasa Mahkemesi Başkanı Alman Prof. Dr. E.Forsthoff ve Sekreteri Dr. Heinze istifa etmek zorunda kaldılar (Kıbrıs, 2000: 33). Böylece 1960 anayasasının maddeleri altındaki hükümet çalışamaz duruma geldi.

Birleşik Cumhuriyet'in teşekkülüyle Kıbrıs'ta hüküm süren durgun havayı bulandırmak; toplumlar arasında kin ve nefret oluşturmak, sonuç itibariyle Enosis'i gerçekleştirmek üzere Kıbrıs Rum Ortodoks kilisesi ve Eoka tedhiş liderlerinin tanzim ettiği Opek (Kıbrıs Rumlarını Koruma Teşkilatı) 25 Nisan 1961'de ilk beyannamesini dağıtarak amaçlarını açıklamıştır (Kürşad vd., 1978: 169; Suiçmez, 2009: 515). Kıbrıs Başpiskoposu Makarios'un harekete geçirdiği bir başka örgüt de Poka (Pan-Kıbrıs Mücahitler Cemiyeti)'dır. 17 Mayıs 1961'de yayınladıkları ilk beyanname ile sürekli Zürih ve Londra Anlaşmalarından; *"Bizi Türklere esir eden menhur anlaşma ve ilk önce bu anlaşmalardan kurtulmak sonra da Enosis"* (Kürşad vd., 1978: 171-173) diye bahsediyorlardı. Makarios, 4 Eylül 1962'de kendi doğum yeri olan Panaya köyünde yaptığı konuşmada şöyle diyordu: *"Helenizmin korkunç düşmanı olan Türk soyunun bir bölümünü oluşturan bu küçük (Kıbrıs) Türk toplumu defedilmedikçe Eoka kahramanlarının görevi asla sona ermiş sayılmayacaktır"* (Sonyel, 2009: 169) Makarios'un bu sözleri ne kadar düşmanca fikirle sahip olduğunu gösterir.

Makarios'un birleşik cumhuriyetten sonraki Enosis lehinde tutumunun bir başka göstergesi olarak şunları da söyleyebiliriz: 27 Ağustos 1960'ta Kıbrıs Cumhuriyeti emniyet teşkilatının kilit noktalarına Rumlara bırakılması, 11 Eylül 1960'ta Birleşmiş milletler Kıbrıs Temsilciliği'ne bir Rum atanması, 4 Ekim 1960'ta eski Eoka liderlerinden Andis Sotiradis'in Kıbrıs'ın ilk Londra Büyükelçiliğine atanması, 7 Ekim 1960'ta adanın tüm şehirlerindeki mahalle ve sokaklardaki İngilizce isimlerin kaldırılarak, ölen Eokacıların isimlerinin verilmesi ve 8 Ekim 1960'ta Makarios'un Herald Tribun'e verdiği demeçte *"İlhak davası ölmemiştir."* demesi, 16 Ekim 1960'ta gümrük gardiyanlarının tümüyle Rum olmalarında ısrar etmesidir (Kürşad vd., 1978: 183-187).

Adada bu gelişmeler ve sürtüşmeler yaşanırken her iki toplumun yeraltı örgütleri de canlı tutulmuştu ve 1962'den itibaren Eoka ve TMT tekrar talimlere başladı (Denktaş, 2008: 165). Yunanistan ve Türkiye'den silahlar gizlice adaya sokuluyor ve üçlü anlaşma gereği adada bulunan Yunan ve Türk milli askeri birlikleri bu örgütlere destek veriyorlardı. Bu arada Eoka, bazı cinayetleri de TMT'nin üzerine atmaya çalışıyordu (Denktaş, 2008: 165). Bazı Kıbrıslı Rumlar, onlara göre anayasanın kendi çıkarlarına uymayan sonuçlarını şiddetle çözülebileceğine inanarak harekete geçti. Başpiskopos Makarios'un yakın arkadaşı İç İşleri Bakanı Polikarpos Yorgacis 1963'te

Akritas Planı olarak adlandırılan bir plan önerdi (Gazioğlu, 2002b: 949). Plana göre; uluslararası kamuoyu, Kıbrıslı Türklere fazla taviz verildiği konusunda ikna edilecek ve ada etkin bir hükümet ile yönetilirse anayasada reform yapılabilecekti. Akritas'a göre dünya, adada Rum siyasi üstünlüğüne göre anayasada yapılacak düzenlemelerle küçük topluluk kabul edilen Türklerin korkacak bir şeyi olamayacağına inandırılacaktı (Kürşad vd., 1978: 193). Planın diğer amacı da Garantörlük Antlaşması ve İttifak Antlaşması'nın iptali idi (Kıbrıs, 2000: 34-35). Bu plan açıkça Türkleri azınlık kabul edilmesini öneriyordu ki böylece plan gerçekleşirse Enosis mümkün kılınabilecekti. Ayrıca plana göre eğer Kıbrıslı Türkler anayasada yapılacak değişiklikleri red ederse, kuvvet kullanarak "bir ya da iki gün içinde" ve de yabancı kuvvetler müdahale etmeden şiddetle boyun eğdirilecekti (Gazioğlu, 2002b: 949).

Makarios da 30 Kasım 1963'te ona göre hükümetin sorunsuz çalışmasını sağlamak için anayasada 13 maddelik değişiklik yapılmasını isteyip, cumhurbaşkanı ve yardımcısının veto hakkını kaldıran bir öneride bulundu. Kıbrıslı Türkler, 16 Aralık 1963'te bu öneriyi anayasayı önemsiz kıldığını ilan ederek reddettiler (Gazioğlu, 2002b: 951). Çünkü kabul edilmesi durumunda Kıbrıs Cumhuriyeti'nin federal karakterini ortadan kaldıracak ve Kıbrıs Türklerini azınlık konumuna düşürecekti (Gazioğlu, 2002b: 949). Bu red cevabı üzerine Akritas Planı ve Makarios'un önerileri adada iki toplum arasındaki gerilimi iyice arttırdı ve Kıbrıs Hükümeti ortamı daha da gerecek bir açıklama ile 21 ve 22 Aralık 1963'te Türklerin azınlık olduğu yönünde açıklamalar yaptı ve Kıbrıs Cumhuriyeti anayasası ihlâl edilmeye başlandı (Denktaş, 2008: 217).

5-21 Aralık 1963 Olayları ve Sonrası

21 Aralık 1963'te Lefkoşa'da Bir Kıbrıslı Rum polis devriyesi, kimlik kontrolü sırasında bir Kıbrıslı Türk çifti, Türk tarafına yakın bir yerde durdurunca, şiddet patlak verdi (Sonyel, 2009: 168). Rumlardan oluşan bir kalabalık birikti, silahlar ateşlendi ve Türk çift öldürüldü. Olay duyulunca TMT harekete geçti ve bazı Rumları esir aldı (Emircan, 2007: 165). Eoka liderlerinden ve Akritas kod adını kullanan Polikarpos Yorgacis'in önderlik ettiği Rumlar, Lefkoşa yolu üzerindeki Küçükkaymaklı Kasabası'na 22 Aralık'ta saldırıya geçerek katliam yaptılar. 23 Aralık'ta Nikos Sampson[3]'un başında bulunduğu takviye kuvvetler Yunanistan'dan Kıbrıs'a geldi ve

[3] Bu dönemde Grivas'ın en büyük yardımcıları Yorgacis ve Mahi gazetesinin sahibi olan Nikos Sampson'dur. İlk defa yirmi bir yasındayken Lefkoşa'nın "Suikast Çemberi" olarak adlandırılan Ledra Caddesi'nde sırtından ateş ederek masum bir İngiliz çavuş John Thoroughgood'u kalleşçe öldüren ve öldürdüğü bu insanın yere düşerken resmini çekerek yılın Basın Ödülü'nü alan ve bunu da gazetede yayımlayan Sampson'un bizzat vurarak öldürmekle öğündüğü masum insanların sayısı 7'dir ve hepsi de arkalarından kurşunlanarak öldürülmüşlerdir. (Keser, 2005: 128)

karşılarına çıkan Türkleri genç-yaşlı demeden öldürdüler. Türkler bu katliamlarda 92 ölü, 475 yaralı ve çok sayıda kayıp verdi (Sonyel, 2009: 168). 1963 Aralık olayları başladığında, saldırılara katılan ve belli bir derecede eğitilmiş 5000 civarında Rum vardı (İsmail, 1998: 47). Saldırılara paralel olarak Kıbrıs Türkleri, devlet mekanizmasından uzaklaştırıldı, 4000 devlet memuru ve Türk bakanlarla milletvekilleri işlerinden kovulmuş ve bu organlar Rumlaştırılmıştı (Mahmudova, 2009: 145). Adada bulunan Türk kuvvetleri de Girne'ye giden yola hâkim olan St. Hilarion Kalesi'nin bulunduğu yerde güçlü bir noktayı işgal etmişti. Bu nokta ve yol her iki tarafın ele geçirmek için savaştığı bir alan oldu (Armaoğlu, 2007: 786).

Lefkoşa'da Rum ve Türk tarafını ayıran (sonraları yeşil hat olarak bilinen yer) noktada birçok çatışma oldu. Adanın farklı yerlerinde yaşayan Kıbrıslı Türkler yaşamlarından endişe ederek oturdukları 203 köyü terk ettiler ve TMT'nin güvenliğini sağladığı bir noktada toplandılar (Kıbrıs, 2000: 35). Cumhurbaşkanı Yardımcısı Dr. Fazıl Küçük ve Kıbrıslı Türk bakanlar ve Temsilciler Meclisi'nin Türk üyeleri hükümetten ayrıldılar (Kıbrıs, 2000: 35). Tarihe Kanlı Noel olarak geçen bu katliam üzerine 25 Aralık 1963'te Türk Hava Kuvvetleri'ne ait uçaklar ihtar uçuşları yaptı ve ardından ateşkes sağlandı (Rehber Ans., 1984: 72) ve 29 Aralık 1963'te İngiliz Kuvvetleri bugün Yeşil Hat olarak adlandırılan bölgeye girdi (Cockburn, 2005: 61). Oluşturulan bu hat, birbirine zıt iki milleti karşı karşıya getirmiş, binlerce insanın hayatını ve geleceğini etkilemiştir. Bu sınır ayrımından en çok Kıbrıslı Türkler etkilenmiştir (Cockburn, 2005: 64). Kanlı olaylar öncesi birbirleriyle nispeten dostane ilişkiler kurmayı başaran Kıbrıslı Türkler ve Rumlar, bu hat dolayısıyla birbirleriyle görüşememiş (Cockburn, 2005: 12), taraflar birbirinden daha da uzaklaşmışlardır. Lefkoşa'da olan bu olaylar, Kıbrıs'ın bölünmesine yol açan olayların da başlangıcı olmuştur. Rumların 21 Aralık 1963'te başlattığı saldırıları, olayları yakından izleyen yabancı basın ve diplomatlar CENOSİD, yani SOYKIRIM hareketi olarak tanımladı (Gazioğlu, 2002b: 950). Bu tanımı yapanlardan biri de ABD'nin Dışişleri Bakanlığı müsteşarı George Ball, 1964 yılı Şubat ayında Ankara, Atina ve Lefkoşa'ya gitmiş, Washington'a gönderdiği telgrafta *"Rumların sistematik olarak soykırım yaptıklarını"* (Gazioğlu, 2002b: 950) bildirmiştir.

Makarios, Enosis faaliyetlerine devam ederken, Garantör Türkiye'nin 27 Mayıs 1960 darbesiyle içinde bulunduğu kritik süreçten faydalanmak için, 1962 Kasım'da Ankara'ya kadar giderek 27 Mayıs Hükümeti'nin tepkisini ölçmüştür. Makarios'un onuruna verdiği yemekte bir konuşma yapan Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel, *"Kıbrıs Cumhuriyeti'ne karşı Türkiye'nin duyduğu dostluk duygularını"* dile getirerek, Enosis fikrine tamamen karşı (Gazioğlu, 2002b: 950) olduklarını kesin bir dille ifade etmiştir.

6-Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Sonu

1 Ocak 1964'te Makarios, Kıbrıs ile ilgili bütün antlaşmaları feshettiğini açıkladı ve Kıbrıs Cumhuriyeti ortadan kalkmış oldu ve yerine resmi olmayan Rum yönetimi Kıbrıs Cumhuriyeti'nin tek temsilcisi olarak tanındı ve Kıbrıs adına kararlar almaya başladı (Erim, 1975: 253). TBMM adadaki gelişmeler üzerine toplanarak Türk milletinin duygularını dile getirdi. Dışişleri Bakanı Feridun Cemal Erkin, Makarios'un ve diğer Rumların katliamı durdurmadığı takdirde, doğacak sonuçlardan sorumlu olacağını (Gazioğlu, 2002b: 953) bildirmiştir.

Bunun üzerine 15 Ocak 1964'te Londra'da İngiltere, Türkiye ve Yunanistan ve Kıbrıs'taki iki toplumun temsilcileri ve BM Genel Sekreteri U. Thant uyuşmazlık konularını görüşmek üzere bir araya geldiler (Bilge, 1996: 380). Konferansta Türkiye ve Kıbrıslı Türkler; antlaşmaların Türklerin haklarını koruyamadığını, dolayısıyla Türklere fiili garantiler verilmesini ve bunun da ancak Kıbrıs Türklerini bir araya getirecek bir federal yönetimle mümkün olacağı görüşünü savundular (Kılağız, 2007: 278). Rum kesimi de daha önce kabul edilen Zürih ve Londra anlaşmaları ile 1960 Anayasası'na karşı çıkıyor, bu anayasanın değişmesini gerektiği görüşünü ileri sürüyorlardı (Bilge, 1996: 379).

18 Şubat 1964 tarihinde BM Genel Sekreteri U.Thant'ın sunduğu BM Barış Gücü yönetimindeki "Kanton (Muhtar) Yönetim" kurulması planı, Enosis'e engel oluşturacağı gerekçesi ile Makarios tarafından reddedildi (Bilge, 1996: 380). Toplantıdan sonuç alınamadı ama toplantı sonrası Kıbrıs hükümetinin ricası üzerine adaya özel bir temsilci gönderildi. Ancak, Bağlantısız ülkelerin BM'de etkinliğini göz önünde bulunduran Makarios, buna uygun bir politika izleyerek bağlantısız ülkelerin desteğini sağlamaya çalıştı (Güzel, 2002: 893). Böylece Londra Konferansı çözüm getirmeyince 4 Mart 1964'te 186 sayılı karar ile BM Güvenlik Konseyi her iki toplumun barış içinde yaşaması gerektiğini, şiddetin önlenmesini ve barış gücü ile bir arabulucunun tayinini öngördü ve Kıbrıs hükümetinden de her türlü tedbiri almasını istedi (Bilge, 1996: 380). Ancak "Kıbrıs Hükümeti" gibi bir terim kullanması tüm dünyayı Kıbrıs Rum yönetimini hükümet olarak muhatap almaya teşvik etti (Güzel, 2002: 893). Böylece o dönemden bugüne kadar bu vahim hata yüzünden Kıbrıs Rum yönetimi bütün Kıbrıs halkının temsilcisi olarak görüldü[4] ve bu da Kıbrıs

[4] Kıbrıs Rum yönetiminin haksız tanınmasının bir başka örneği AB'de görüldü. Kıbrıs Rum Yönetimi'nin sanki adanın tek temsilcisi olduğu bir tavırla Londra ve Zürih anlaşmalarına aykırı olarak ve tek taraflı olarak AB üyeliği için yaptığı müracaat sonrasında Kıbrıs'la ilgili tartımsalar daha da hararetli bir hâl alır. Bu müracaatla beraber bu durumun hukuka aykırılığı konusu da tartışılmaya başlanır. Esasında bu tartışmaların odağında sadece Kıbrıs değil, Türkiye'nin AB üyeliği konusu da bulunmaktadır ve AB yetkilileri bunu çok ince bir koz olarak kullanmaktadırlar. (Keser, 2005:129).

Cumhuriyeti'nin kuruluş anayasasına aykırı bir durum ortaya koydu (Kıbrıs, 2000: 35). Kıbrıs Rum yönetiminin Enosis davası ve şiddet eylemleri bundan sonraki süreçte de devam etmiş, bu durum Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin kuruluşuna kadar devam etmiştir.

Sonuç

Hiç şüphesiz, 1960 ile 1963 arası Kıbrıs'ta süren çatışmaların kurbanları Kıbrıslı Türklerdir (Cockburn, 2005: 90). Enosis için, vahşet saçan Kıbrıs Rumlarının karşısında Kıbrıs Türkleri ellerinden geldiğince kendilerini savunmaya çalışmışlardır. Uluslararası kamuoyu da maalesef bu Yunan-Rum ikilisinin vahşetlerini pek görmezden gelip, Kıbrıs Türklerinin acılarına karşı gözlerini kapalı tutmuşlardır. Yunan-Rum ikilisinin yaptıkları, Kıbrıs Türklerine karşı bir soykırımdan başka bir şey değildir ve 12 Ocak 1951'de Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından 260A sayılı kararla onaylanmış olan Soykırım Suçunu Önleme Ve Cezalandırma Konvansiyonu'nun kapsamına girer (Sonyel, 2009: 168). Yine de Kıbrıs Türk'ü, Türkiye'nin Kıbrıs'ı Rum'a, Yunan'a bırakmayacağı inancını her zaman zihninde canlı tutmuştur (Denktaş, 2008: 180).

Özerk yönetim ancak birbirleriyle iyi geçinen, birbirlerine sadık olan toplumlar için geçerlidir. Aksi takdirde Kıbrıs'ta görüldüğü gibi ittifakların ömrü çok kısa olur. Birleşik cumhuriyetin cumhurbaşkanı Makarios da bu ortak yönetimi yıkmak için elinden geleni yapmıştır. Yaptığı katliamlarla Türkleri yıldırmaya çalışmış, Enosis için İngiltere'nin kendisine sıcak baktığını zannederek aldanmıştır.

Kıbrıs'ta olanlara Türkiye de sessiz kalamazdı. Garantör devletlerle yapılan anlaşmalar sonucunda Kıbrıs'ta "eşit" haklara sahip iki milletten müteşekkil bir devlet tesis edilecek kararı, ada Rumlarını daha da sevindirmiştir. Çünkü Rumlar, birleşik cumhuriyeti Enosis'e bir sıçrama tahtası olarak görmüş[5], anlaşmalara uymayan, sözüne riayet etmeyen taraf olmuştur. Zaten daha önce BM'ye müracaatlarında da Enosis ile aynı anlama gelen Bağımsız Kıbrıs fikrini savunmuşlardır (Armaoğlu, 1997: 775).

Türkiye de her zaman *"Yavru Vatan"* olarak nitelendirdiği Kıbrıs'ı ve Kıbrıs'taki soydaşlarını unutmamıştır. 1960'tan sonraki Rum saldırılarına önce sulh yolunu ilke edinmiş, sonra yer yer sert cevap vermiş, daha sonra da eline silahı almaktan çekinmemiştir. Fakat Rumlar bütün barış yollarını kapatıp, adadaki soydaşlarımıza karşı

[5] Makarios III. Rum Ortodoks kilisesinin tahtına 8 Ekim 1950'de otururken, Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhakını gerçekleştirmek için ant içti. Nitekim 1977'de ölene kadar bu andına bağlı kalarak Enosis için çalıştı. En kısa zamanda bu devleti yıkmak ve Türklere saldırmak bu andın en büyük parçasıydı (Gazioğlu, 2002a: 936).

kıyıma başlayınca Türkiye de buna karşılık vererek, adadaki Rum katliamını durdurmuştur (T.C. Tar. I, 2009, 346-350).

1963 olaylarının neticesinde yaşanan Türk kıyımı dünya kamuoyuna rağmen devam etmesi Türkiye'nin müttefiklerinden özellikle NATO devletleri ve ABD'den umduğu yardımı görememesi izlenen dış politikanın değişmesine sebep olmuştur. Türkiye Sovyetler Birliği ile münasebetlerini normalleştirmeyi ve daha sıkı münasebetler yaşamayı zorunlu görmüştür. Dış politikada izlenen değişikliklere ve ada Rumları ile yapılan müzakerelere rağmen Kıbrıs uyuşmazlığı ortadan kaldırılamamış ve 1974 Temmuz'unda Mutlu Barış Harekâtı (Gazioğlu, 2002b: 951) gerçekleştirmiştir.

Kaynakça

Albayrak, Mustafa (2002). "DP Hükümetlerinin Politikaları (1950-1960)". Türkler Ansiklopedisi, Cilt. XVI, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, ss. 855-877.

Armaoğlu, Fahir (1997). "Amerikan Belgelerinde Kıbrıs Sorunu (1958-1959)". Belleten LX, (229), Aralık 1996, Ankara: TTK Yayınları, ss.745-782.

Armaoğlu, F. (2007). 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1995). İstanbul: Alkım Yayınları.

Ataoğlu, E. (2008). Adnan Menderes Bir Başbakanın Trajik Sonu. İstanbul: Nokta Kitap.

Aydoğdu, A. (2005). Kıbrıs Sorunu ve Çözüm Arayışları, Annan Plânı ve Referandum Süreci. Ankara: Asil Yayınlar

Bilge, A. Suat (1996). Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1995). İstanbul: Siyasal Kitabevi.

Bozkurt, İsmail (2009). "TMT'ye Katılmam ve İlk Çalışmalarım". Kıbrıs Türk Milli Mücadelesi ve Bu Mücadelede TMT'nin Yeri Uluslar arası Sempozyumu, 19-25 Ekim 2008, Lefkoşa, Cilt: II. 55-59.

Bulunç, Ahmet Zeki (2006, Temmuz). "AB Sürecin Değiştirilen Ulusal Kıbrıs Politikası ve Sonuçları". Stratejik Araştırmalar Dergisi, Kıbrıs Özel Sayısı, Genelkurmay Basımevi, 33-48.

Cockburn, C (2005). Hat, Kıbrıs'ta Kadınlar, Taksim ve Toplumsal Cinsiyet Düzeni. Çev. Selda Somuncuoğlu, İstanbul: İletişim Yayınları.

Çakmak, Zafer (2008). "Kıbrıs'tan Anadolu'ya Türk Göçü (1878–1938)". A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, Sayı: 36, Erzurum, 201-223.

Çevikel, N. (2006). Kıbrıs Akdeniz'de Bir Osmanlı Adası. İstanbul: 47 Numaralı Yayıncılık.

Denker, M. Sami (2001). "Kıbrıs Cumhuriyeti ve Avrupa Birliği'ne Uyum Süreci". Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 6(2), 1-14.

Denktaş, R.R. (2008). Kıbrıs; Elli Yılın Hikâyesi. İstanbul: Akdeniz Haber Ajansı Yayınları.

Emircan, M.S. (2007). Kıbrıs Türk Toprağıdır, Bütün Türklerin Vatanıdır. Cilt: I, Ankara: Çetin Ofset.

Erim, N (1975). Bildiğim ve Gördüğüm Ölçüler İçinde Kıbrıs. Ankara**:** Ajans Türk Matbaası.

Gazioğlu, Ahmet (2002a). "Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Kıbrıs"**.** Türkler Ansiklopedisi, Cilt: 19, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, ss.922-946. A

Gazioğlu, Ahmet (2002b). "Rum Mezalimi ve KKTC'ye Doğru" Türkler Ansiklopedisi, Cilt: 19, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 946-966.

Göktepe, Cihat (2002). "Londra ve Zürih Antlaşmalarının Hazırlık Süreci ve Türk-İngiliz İlişkileri (1955-199)", Türkler Ansiklopedisi, Cilt: 16, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 943-951.

Güler, Yavuz (2004). "Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin Kuruluşuna Kadar Kıbrıs Meselesi". G.Ü. Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi, Cilt: 5, Sayı: 1, 101-112.

Güzel, Ülker (2002). "Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti". Türkler Ansiklopedisi, Cilt: 19, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 889-905.

İsmail, S. (1998). 150 Soruda Kıbrıs Sorunu. İstanbul: Kastaş Yayınları.

İsmail, S. (2000). Kıbrıs Sorununun Kökleri (İngiliz Yönetiminde Türk-Rum İlişkileri ve İlk Türk-Rum Kavgaları). İstanbul: Akdeniz Haber Ajansı Yayınları.

Kasım, Kamer (2007, Kış). "Soğuk Savaş Dönemi Sonrası Kıbrıs Sorunu". Akademik Bakış, 1(1), 57-72.

Keser, Ulvi (2005, Aralık). "2004 Referandum Döneminde Kıbrıs ve Yaşanan Gelişmeler". Stratejik Araştırmalar Enstitüsü, Güvenlik Stratejileri Dergisi, Harp Akademileri Basımevi, 1(2),127-144.

Keser, Ulvi (2006, Bahar). "Kıbrıs'ta Göç Hareketleri ve 1974 Sonrasında Yaşananlar". ÇTTAD, V(12), 103-128.

Keser, U. (2007). Türk Mukavemet Teşkilatı, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.

Keser, Ulvi (2009). "21 Aralık 1963 Kanlı Noel Sonrasında Türk Mukavemet Teşkilatı'nın Kıbrıs'ta Sosyal ve Kültürel Hayatta Faaliyetleri ve Yol Göstericiliği Bağlamında Kıbrıs Türk Mücadelesi". Kıbrıs Türk Milli Mücadelesi ve Bu Mücadelede TMT'nin Yeri Uluslar arası Sempozyumu, 19-25 Ekim 2008, Lefkoşa, Cilt: I, 467-509.

Kılağız, N. (2007). Türk Siyasî Hayatında 1965 Seçimleri. Ankara: Berikan Yayınları.

Kızılyürek, N. (1983). Kıbrıs Sorununda İç ve Dış Etkenler. Lefkoşa: Özle Ofset.

Kürşat, F., Altan, M.H. ve Egeli, S. (1978). Kıbrıs'ta Yunan Emperyalizmi. İstanbul: Kutsun Yayınevi.

Mahmudova, Gatibe (2009). "XX. Yüzyılın Yüzkarası: Kıbrıs'ta Kanlı Noel ve Azerbaycan'da Hocalı Katliamı". Kıbrıs Türk Milli Mücadelesi ve Bu Mücadelede TMT'nin Yeri Uluslar arası Sempozyumu, 19-25 Ekim 2008, Lefkoşa, Cilt: I, 143-151.

Meydan Larousse (1992). Cilt:11, İstanbul: Sabah Yayınları.

Mısıroğlu, K. (1976). Lozan Zafer mi, Hezimet mi?. İstanbul: Sebil Yayınevi.

Osmanlı İdaresinde Kıbrıs (Nüfusu, Arazi Dağılımı ve Türk Vakıflar) (2000). Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Ankara: Başbakanlık Basımevi.

Rehber Ansiklopedisi (1984). Cilt:10, İstanbul: İhlâs Matbaacılık.

Sonyel, R. Salahi (1995, Nisan). "Kıbrıs Türklerinin Varlık Savaşımı(1878-1960)", Belleten, Cilt: LIX, Sayı: 224, TTK Yayınları, Ankara.

Sonyel, Salahi R. (2009, Nisan). "Uluslararası İlişkilerde Haksızlığa Uğramış ve İzole Edilmiş Bir Halk: Kıbrıs Türkleri". Belleten LXXIII (266), Ankara: TTK Yayınları,165-178.

Sosyal Bilimler Ansiklopedisi (1990). Cilt: 2, İstanbul: Nesil Yayıncılık.

Sönmezoğlu, F. (1991). Tarafların Tutum ve Tezleri Açısından Kıbrıs Sorunu (1945-1986). İstanbul: İÜ İktisat Fakültesi Yayınları.

Suiçmez, Yusuf (2009). "TMT İle Eoka'nın Kuruluşlarında ve Eylemlerinde Dini İnançların Etkisi". Kıbrıs Türk Milli Mücadelesi ve Bu Mücadelede TMT'nin Yeri Uluslar arası Sempozyumu, 19-25 Ekim 2008, Lefkoşa, Cilt: I, 511-522.

Tamçelik, Soyalp (1999). "Kıbrıs Komünist Partisi (AKEL)'in İlhak Kararı ve SSCB'nin Kıbrıs Politikası". İkinci Uluslararası Kıbrıs Araştırmaları Kongresi, 24-27 Kasım 1998, Cilt II, İsmail Bozkurt v.d. (Yay. haz.), Gazimağusa, DAÜ Kıbrıs Araştırmaları Merkezi, 9-56.

Tamçelik, Soyalp (2009). "Kıbrıs'ta Olası Bir Federal Hükümetin Görev ve Yetkileri". Uluslararası Hukuk ve Politika, Cilt: 5, No: 17,55-84.

Tarkan, M.T. (1975). Kıbrıs. Ankara: Sevinç Matbaası.

Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I (2009). Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.

Uçarol, R. (1995). Siyasi Tarih (1789-1994). İstanbul: Filiz Kitabevi.

Yücel, M. Serban (2002). "Menderes Dönemi (1950-1960)". Türkler Ansiklopedisi, Cilt:16, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 835-854.